

De lastige agenda van Poetin

Bernard ter Haar, juli-augustus 2016

Na alle terroristische aanslagen van deze zomer voelt het Westen zich in het defensief en zelfs bedreigd. Veel commentaren zijn ook negatief: het Westen is naïef geweest, het Westerse systeem is futloos en bevindt zich in zijn nadagen en meer van dat soort analyses. Één criticaster van het Westen woont in het Kremlin, en wordt overigens zelf ook als een bedreiging gezien: president Poetin. Maar alles is relatief, het Westen mag zich bedreigd voelen, ook president Poetin heeft een agenda die hem weinig gerust zal maken. Het is interessant om die eens na te lopen. Wellicht leert dat iets over zijn manier van handelen en de kans dat hij werkelijk een bedreiging voor de Westerse vrede zal opleveren. Hij heeft bij ons de reputatie onvoorspelbaar te zijn. In hoeverre kunnen we zijn gedrag toch begrijpen? En is er een manier om hem tot welgevallig gedrag te bewegen? Met die uitdaging ben ik begonnen aan dit stuk te schrijven. Ik had de hoop dat als Poetin als een schaakmeester opereert, je zijn zetten kunt analyseren en daartegenover ook tegenzetten kunt verzinnen.

Eerst maar eens de agenda met al zijn problemen doorlopen. Om te beginnen natuurlijk de toestand van de Russische economie. Die bevindt zich al een paar jaar in recessie. Voor dit jaar heeft Poetin een positieve groei beloofd, maar die is nog niet in het verschiet. De economie werd gedragen door hoge olie- en gasopbrengsten, maar met de lage olieprijzen van de laatste paar jaar zijn deze opbrengsten te laag om de economie overeind te houden. Daar komen de sancties van de Westerse landen nog bij, als reactie op de ingrepen van Poetin in de Krim en Oekraïne. Ook de overheidsfinanciën hangen uit het lood en laten aanzienlijk tekorten zien. Op veel uitgaven wordt inmiddels bezuinigd, maar niet op de defensieuitgaven. Ook de oudedagsuitkeringen en sociale zekerheidsuitgaven probeert Poetin te sparen om het kiezersvolk niet van zich te vervreemden. Dat kiezersvolk heeft hij binnenkort nog nodig. Er is een flink aantal maatregelen afgekondigd, maar die kunnen niet verhullen dat de Poetin en zijn kabinet geen oplossing hebben voor de Russische economie. Hij moet hopen dat de olieprijs weer aantrekt, en verder zal de economie een nieuw (lager) evenwicht moeten vinden. Het is hem gelukt om de Krim te veroveren en Oekraïne te destabiliseren, maar dat heeft tegelijk nieuwe zorgenkindjes opgeleverd. Economisch doet de Krim het slecht en moet Rusland er veel geld bijleggen, en in het min of meer onder Russische controle gebrachte Oostelijk Oekraïne is het een chaos.

Poetin heeft in de internationale politiek een hoge prijs voor zijn militaire acties moeten betalen. Hij is gebrouilleerd met de G7 en zijn land lijdt onder de economische sancties. Hij staat onder druk van de waarheidsvinding over het neerhalen van de MH17. Hij is nu al minstens drie keer ontmaskerd als tamelijk ordinaire boef. Het poloniumspoor van de moord op Litvinenko leidde onmiskenbaar naar het Kremlin. Dankzij de Panama papers weten we vrij precies hoe hij via stromannen miljarden dollars voor zichzelf heeft gereserveerd. Deze feiten kwamen bovenop eerdere berichten over zelfverrijking van Poetin en zijn entourage. Daarnaast is het dopingschandaal waarbij de Russische staat een dopingsysteem voor Russische sporters onderhield een enorme blamage, ook voor Poetin persoonlijk. Het is ook ongetwijfeld een zorgpunt op zijn agenda of deze affaire al zal zijn uitgetrild voor de WK voetbal in 2018 die in Rusland moeten worden gehouden. We weten natuurlijk niet hoeveel geheime Russische operaties succesvol zijn uitgevoerd, maar de transparantie van deze drie operaties die stellig geheim hadden moeten blijven zal voor de ex-KGB'er Poetin een onaangename ervaring zijn.

De ingreep van Poetin in Syrië vorig jaar werd in het Westen veelal als een verrassing gezien. Toch is deze goed verklaarbaar. Poetin wilde de Russische controle over de Noord-Syrische havens niet kwijt, en die werd bedreigd door een steeds zwakker wordende positie van de Syrische president Assad. Poetin heeft rücksichtslos het machtsvenwicht weer verschoven, de directe belangen veilig gesteld, maar de Soenitische wereld als vijand erbij gekregen. Geen vrienden in het Westen en in de Arabische wereld, een moeizame

relatie met Turkije, maar inmiddels wel goede betrekkingen met China? Er zijn enkele contracten gesloten, maar er zijn weinig aanwijzingen dat de Chinese leiders zich door Rusland laten beïnvloeden. De Chinese regering speelt zijn eigen spel.

In eigen land heeft Poetin, geholpen door intensieve propaganda, nog veel steun van de Russische bevolking, die een krachtpatser wel kan waarderen. Maar de toenemende repressie en het uit de weg ruimen van opposanten en kritische journalisten geven niet de indruk dat de Russische machthebbers erg gerust zijn op de stabiliteit van deze volkssteun. Het zijn wel enerverende tijden. In september van dit jaar worden de verkiezingen voor de Doema gehouden. In 2018 zijn er weer presidentsverkiezingen. De recente oprichting van de Nationale Garde zullen we ook wel in het licht van ongerustheid over de volkssteun moeten zien. Deze Garde geeft Poetin het vermogen om elke oppositie snoeihard de kop in te drukken. En wellicht ook om gevreesde Soenitische terreur binnen Rusland in te dammen.

Wat voor beeld rijst hier nu uit op? Laat ik voorop stellen dat het bovenstaande niet bedoeld is om een objectief evenwichtig overzicht te geven van de positie van president Poetin. Het probeert de overladenheid van zijn agenda te illustreren. Ik sluit verder maar aan bij het beeld dat in het Westen over hem bestaat. Een man met een achtergrond in de geheime dienst die merkbaar tot uiting komt in veel van zijn acties. Die vooral gericht is op zijn eigen machtspositie en de machtspositie van zijn land. Een man waarvoor een mensenleven niet telt. Kijk voor dat laatste naar het aantal burgerslachtoffers als gevolg van het Russische optreden in Syrië. Een man die zich staande moet houden ondanks een internationaal beeld dat totaal aan gruzelementen ligt door de geopenbaarde boevenstreken. Wat voor soort handelen mogen we daarvan verwachten? We zien offensief gedrag juist daar waar hij in het defensief zit. En verder, zo'n drukke agenda, waarschijnlijk gecombineerd met zijn karakter, laat weinig ruimte voor nuance. Het optreden in Syrië is van beide een illustratie. Vanuit de defensie van het belang van de havens zet hij ongenueanceerd de aanval in. Misschien is de recente ophef over de vermeende Oekraïense dreiging richting de Krim ook wel een voorbeeld. Het creëren van dit dreigingsbeeld bestrijdt een verwachtbare negatieve perceptie bij het Russische volk van een slecht functionerende Krim waar handen vol geld uit Moskou naar toe moet. De omgang met binnenlandse opposanten is een ander voorbeeld. De agenda is zo vol, dat er ook weinig ruimte lijkt voor het creëren van nog meer gedoe. Russische straaljagers mogen dan wel tot ver in het Westen onrust en incidenten veroorzaken, en nationalistische groeperingen in diverse Westerse landen mogen zich verheugen over Russische steun, de werkelijk actieve belangstelling van Poetin heeft zich tot op heden beperkt tot de eigen regio en, zoals geconstateerd, vraagt al veel zorg en onderhoud.

Er is bij mijn weten in de geschiedenis geen voorbeeld van een autarkisch en repressief bewind dat heeft geleid tot nationale welvaart en geluk. Het Russische volk gaat dus waarschijnlijk weinig geluk tegemoet, en met de daarbij horende onvrede zal Poetin zijn handen vol hebben aan de binnenlandse situatie. Een koude-oorlogsfeer kan helpen om de bevolking aan jouw kant te houden, een echte oorlog lijkt toch vooral levensgevaarlijk voor de eigen machtspositie. Dat bewijst ook weer de geschiedenis. Kortom, we zien een leider die aan het mislukken is en die beter andere wegen zou kunnen bewandelen als hij op zoek is naar een fraaie plek in de geschiedenisboeken. En voor welk niet-bestaand eeuwig leven als Russisch leider zijn die miljarden dollars voor de familie Poetin eigenlijk bijeen gegraaid? Jammer, ik zou het het Russische volk van harte gunnen, een leider die het nut ziet van samenwerken, nationaal en internationaal. Die welvaart en geluk boven macht zet.

Het beeld is dat Poetin niet gericht is op samenwerken met het in zijn ogen te dominante Westen. Een goed functionerende internationale governance interesseert hem niet, of zit hem juist in de weg. Dat maakt het niet eenvoudig om zaken met hem te doen, al zijn de economische belangen in het Westen best groot genoeg om dat wel te proberen. Hij moet zich kwetsbaar voelen op de transparantie van zijn als geheim bedoelde misdragingen. Om zijn besef van de kosten/baten balans van zijn handelen realistisch te laten zijn lijkt het wel verstandig om zijn kwetsbaarheden niet weg te poetsen, maar misdragingen juist zo transparant mogelijk te maken. En om een defensieve positie ook te identificeren als een defensieve positie, en niet als een briljant strategisch positiespel op het wereldtoneel.

Ben ik nu veel verder gekomen met de vragen aan het begin van dit stuk? Een beetje verder, maar niet veel verder. Is dit onderwerp niet een tikkeltje te groot voor zo'n paar A4tjes? Dat sluit ik zeker niet uit. Het bovenstaande is geen risicoanalyse. Ik beseft me terdege dat bijvoorbeeld de analyses van diverse Russische opponenten veel ernstiger zijn. Neem als voorbeeld de voormalig schaakkampioen en politicus Kasparov. Kasparov ziet Poetin als een groot gevaar voor Rusland en de gehele wereld en heeft dat recent uitvoerig geboekstaafd.

Des te belangrijker is het om je, als een schaker, maximaal te verdiepen in de positie van je tegenspeler. Zijn tactieken te analyseren. Zijn kwetsbaarheden op te sporen. En vooral ook: verrassende eigen zetten te bedenken.